

ihminen, todellisuus
ja demokratia

TEEMU JOKELA

ihminen, todellisuus
ja demokratia

Historianfilosofian
suuntaviivoja

MARSUTUOTANTO

Keuruu 2011

-

Teemu Jokela © 2011

Marsutuotanto, Keuruu 2011

ISBN 978-952-67462-1-0 (sid.)

ISBN 978-952-67462-2-7 (PDF)

Alkulause

Seuraavassa esitetyssä tutkielmassa kehitellyt ajatuskulut syntyivät osana laajempaa projektia. Koska luontevaa tilaa asian ilmaisemiselle ei kuitenkaan näyttänyt löytyvän, tulevat nämä julki täten pienimuotoisemmalla tavalla.

Demokratian suurin estehän lienee nykyisin oma länsimainen yhteiskuntajärjestelmämme, joka on kuten Windows 7: näyttää hienolta, mutta mahdoton käyttää. Vain keuruulainen tietää, miltä tuntuu...

Teemu Jokela

Ihminen, todellisuus ja demokratia

Ihmistä ei voine ymmärtää ottamatta huomioon hänen ruumistaan ja sen yksilöllisiä rakenteita. Mutta ei myöskään tarkastelematta hänen asemaansa kanssaihmisenä, oman yhteisönsä jäsenenä. Jos esimerkiksi onkin ilmeistä, että aivot tai sydän ovat osa ihmistä itseään, kuten anatomia ja fysiologia meille ovat jo pitkään opettaneet, ei niiden toimintaa voida ymmärtää yksin niiden rakenteesta käsin. Vaikka esimerkiksi aivoja tarvitaan puhumiseen, ei toisaalta puhekieli ole koodattuna aivoihin, vaan se omaksutaan ympäristöstä käsin. Aivan samoin sosiaalinen ympäristö luo leimansa myös ihmisen muuhun olemiseen – huolimatta siitä että asian ymmärtäminen voi olla vaikeaa meille yksilökeskeiseen ihmiskuvaan luottaville länsimaisen todellisuuden jäsenille.

Olen pyrkinyt esittämään aikaisemmissa yhteyksissä eräänlaisen teorian sosiaalisen todellisuuden luonteesta ja kehitymisestä – erityisesti on viitattava työni *Harhaisuus yhteisöllisenä ilmiönä* kolmanteen painokseen.¹ Eheän kokonaiskuvan muodostamista on kuitenkin

---

1 T. Jokela: *Harhaisuus yhteisöllisenä ilmiönä*. 3. tark. p. Books on Demand, Helsinki 2011.

kin haitannut se, että mainitut esitykset ovat keskittyneet eräiden tarkemmin määriteltyjen erityiskysymysten ympärille. Varsinaisista kokonaisesityksistä ei täten voi puhua. Seuraavassa esitetty pyrkii paikkaamaan tämän puutteen, pyrkien esittelemään lukijalle edustaman sosiaaliteorian yleispiirteet suhteellisen tiiviissä ja ymmärrettävässä muodossa. Tältä osin se pyrkii osaltaan kehittämään fenomenologisen sosiaaliteorian traditiota sekä integroimaan sen osaksi marxilaista traditiota. Keskeiseksi nousee toisaalta *maailman eli luonnon*, toisaalta taas *sosiaalisen todellisuuden* välinen eronteko, jälkimmäisen rakentuessa edellisen varaan mutta väistämättä myös ylittäessä siihen sisältyvät rajoitukset. Varsinainen *historia* on sijoitettavissa juuri sosiaalisen todellisuuden tapahtumiin, olkoonkin että ne voivat osaltaan heijastua takaisin maailman piiriin. Tästä näkökulmasta käsin todellisuuden kehittymistä voidaan pitää maailmallisuuden negaationa, ja sen vuoksi tapahtuvaa luonnon tuhoutumista negaation negaationa.

Seuraavassa esitetyn tarkoituksena on johdatella lukija esitetyn teorian mallin peruskäsitteisiin. Noudatan tässä pääosin aikaisemmin esittämäni analyysiä.² Samalla työ saa luvan toimia johdatuksena em. harhakirjaan. Samalla kun olen tuntenut houkutusta korvata esittämäni maailman ja todellisuuden erottelun luonnon ja kulttuurin välisellä, katson sekä tarkastelujeni jatkuvuuden että toisaalta myös todellisuus-ilmaisun

---

2 T. Jokela: "Haitallinen järjestys". Teoksessa: *Etiikan luonnostelmia*. Books on Demand, Helsinki 2011.

epistemologisen vireen puoltavan osaltaan valitsemaani ratkaisua.

IHMINEN JA MAAILMA

Martin Heidegger tuli kuuluisaksi väitettyään täälläolon olevan pohjimmiltaan maailmassa-olemista tai heitteisyyttä.³ Tämän ja muiden vastaavankaltaisten ilmaisujen tarkoitus oli vain ilmaista, että ihminen elää aina ja kaikkialla maailmaan sidottuna. Ajatus ei ole sinänsä mitenkään uusi, jos kohta sen oivaltaminen on usein vaikeaa juuri sen ilmeisyyden vuoksi.

Ihminen on epäilemättä ruumiinsa osalta jotain ympäristöstään erillistä ja irrallista. Tämän raja piirtyy esiin lopultakin varsin selvänä, niin että vielä laskiesamme kätemme jalopuisen työpöydän pinnalle ei synny epäselvyyttä siitä, mistä pöytä alkaa ja mihinkä kätemme loppuu. Sama pitää paikkansa myös muihin esineisiin, joita me voimme ehkä koskettaa mutta joidenka kanssa me emme voi tulla yhdeksi. Ihmisten suhteen tilanne on hieman toinen, itsen ja toisen rajojen voimessa hämärtyä hetkittäin esimerkiksi lihallisen kohtaamisen hetkellä, tunne-elämän tasolla toki myös muutoinkin – mutta tällöinkään ei yksilö oikeasti usko ruumiinrajojensa pyyhkiytyneen lopullisesti pois vaan yksin

---

3 M. Heidegger: *Oleminen ja aika*. Suom. R. Kupiainen. Vastapaino, Tampere 2000. Alkup. 1927.

kadonneen hetkellisesti näkyvistä.

Mutta jos tämä erillisyys onkin ruumiin välittömien rajojen osalta aivan ilmeinen, voidaan sen havaita hii-
puvan lähes olemattomiin toisella tasolla, tarkastel-
taessa ruumiillisen ihmisolennon *toimintaa*. Kun ihmi-
nen ei enää pidä kättään pöydällä, vaan alkaa liikuttaa
sitä, tämä ei tapahdu suinkaan sattumanvaraisesti vaan
suhteessa ulkomaailman kohteisiin, käden kosket-
taessa pöytää, avatessa pöytälaatikon ja vetäessä sieltä
ulos paperin, sytyttäen tai sammuttaen pöytälamppun;
lopulta koko ihminen voi nousta ylös tuolistaan, kävellä
kirjahyllylle ja etsiä haluamansa kirjan ja niin edelleen.
Ja mikä toistuu tässä, toistuu lopulta myös kaikkialla
muualla, ihmisten leikatessa pihanurmikkoa, hakiessa
piipputupakkaa kaupasta, lähteissä publiin nauttimaan
muutaman puolikkaan paikallista bitteriä ja hyvää mal-
laswhiskyä – tai yksinkertaisesti tervehtiessä ainakin
tutuimpia vastaan tulijoita.

Vielä maailmasta edellä kuvatulla tavoin irrallisena
olentonakin ihminen kietoutuu sen eri ilmiöihin toi-
minnassaan, taittaessaan jaloillaan maailmaan sisälty-
viä välimatkoja ja poimiessaan käsillään sen niityn-
pientareilla kasvavia kukkia. Eikä muutoin voisi olla-
kaan, ihminen kun on eloonjäätinsä ja hyvinvointinsa
osalta riippuvainen maailman eri sisällöistä. Esimer-
kiksi ilman ympäristöstä saatavaa happea, ravintoa tai
vettä ei olisi myöskään inhimillistä elämää. Jos siis raja-
pinta ihmisen ja maailman-ympäristön välillä onkin il-
meinen ja selvä, voi se toteutua toisaalta vain siksi, että
kumpikin tekijä on osaltaan läsnä ihmisen elämässä.

KANSSAIHMISYYDEN PERIAATE

Olemme edellä todenneet ihmisen elävän keskellä maailmaa, kiinteässä yhteydessä sen läsnäoloon. Tässä yhteydessä erityisen merkittävältä vaikuttavan osan tästä maailmanympäristöstä muodostavat *toiset ihmiset*, joidenka merkitystä vaikkapa Ludwig Feuerbach oli korostanut. Maailma kohdataan ensisijaisesti toisten ihmisten kautta, vasta nämä tarjoavat yksilölle tien asioiden valtakuntaan. Minä on ehkä tärkein, mutta se voi toteutua vain Sinän kautta, niin että jos ihminen voikin ajatella yksin, voi hän tuntea vain suhteissa toisiin ihmisiin. Inhimillinen täyttymys vaatii täten toteutuakseen paitsi aistillisessa katsannossa ihmisarvoista elämää, osaltaan myös tunnesiteitä toisiin ihmisiin.

Siinä missä Heidegger kuvasi toiset etäisinä varjo-olentoina, itsestä eksymisen välikappaleina, Feuerbach ei varo julistamasta ihmisen voivan toteutua yksilönä vain suhteessa yhteisöönsä. Jos ihminen voikin ajatella yksin, hän voi toisaalta vain tuntea suhteessa toisiin ihmisiin – eikä toisaalta ilman tunnetta voi olla myöskään totuutta.⁴ Ei pidä ymmärtää, etteikö Feuerbach olisi nähnyt juuri yksilöä kaikkein tärkeimpänä tosiasiassa koko maailmassa. Kysymys on pikemminkin siitä, että hän katsoi yksilön voivan kukoistaa vain suhteessa toisiin yksilöihin, aistimellisen nautinnon ja kes-

---

4 Feuerbach: *Tulevaisuuden filosofian periaatteita*. Suom. T. Laine. Teoksessa T. Laine: *Feuerbach, Plessner, Scheler*. Jyväskylän Yliopisto, Jyväskylä 1989.

kinäisen rakkauden nojalla.

Pitkälti saman kaltaisia näkemyksiä tuli sittemmin esittäneeksi myös Erich Fromm, osaltaan myös antropologisesta perinteestä vaikutteita saanut vaihtoehtoinen psykoanalyytikko. Fromm totesi ihmisen vieraantuneen luonnosta ja ajautuneen eräänlaisen yleisen ködittömyyden tilaan. Tämä on tapahtunut luonnollisen evoluutioprosessin, erityisesti kuitenkin juuri vaistojen heikentymisen ja tietoisuuden kehityksen toisiinsa kietoutuneiden tapahtumasarjojen seurauksena. Näinpä se luontainen varmuus, jolla eläin tietää oman paikkansa maailmassa, on ihmisen kohdalla lähes kokonaan kadonnut. Tämän seurauksena ihminen joutuu keksimään itse oman tehtävänsä, selittämään itselleen oman paikkansa maailmassa, lyhyesti sanoen luomaan itse oman todellisuutensa.⁵

Ei sinänsä voitane kiistää, etteikö ihminen tarvitsisi myös toisinaan tilaisuuden paeta omaan tilaansa, oman mielensä yksityiseen maisemaan. Kysymys on unelmoinnista, mietiskelystä, luontoon vetäytymisestä ja niin edelleen, miksei myös unennäöstä. Tämän kaltaiset tilat näyttäisivät palvelevan ymmärryksen sisältöjen uutta jäsentymistä, sosiaalisen ympäristön monesti myös ristiriitaisten viestien työstyessä kuin itsestään parempaan muotoon.

Toisaalta tila ei ole ollenkaan ongelmaton. Jos näet omiin ajatuksiinsa tai unelmiinsa vajonnut ei voikaan hetken kuluttua palata takaisin tosiasioiden piiriin, on-

---

5 E.Fromm: *Tuhoava ihminen*. Suom. M. Takala. Kirjayhtymä, Helsinki 1976.

kin sitten kysymys mielisairaudesta. Kuvaavaa kyllä, eräät psykiatrian edustajat ovatkin nähneet mielisairaudessa ainakin toisinaan myös merkkejä todellisuuspaaosta, jos kohta pohjimmiltaan epäonnistuneesta sellaisesta. Aluksi houkuttavalta näyttänyt mielikuvitusmaailma kääntyy sekin vailla ihmiskontakteja painajaiseksi, josta ei ole enää pakoa.⁶ Vaikkapa psykoanalyysi voidaankin ymmärtää yritykseksi kytkeä välittömistä tosiasioista irtautuneet mielikuvaelementit takaisin niiden yhteyteen.

TODELLISUUS SOSIAALISENA ILMIÖNÄ

Edellisen perusteella tulee tarpeelliseksi erottaa varsinaisen maailman rinnalle myös toinen, ihmisten välisestä suhteista koostuva maailma. Tulen kutsumaan tätä jaettua todellisuutta jatkossa lyhyesti vain *sosiaalisesti todellisuudeksi*, mukailen tässä toisaalla käyttöön ottamaani käsitteistöä.⁷ Samalla kun tämä todellisuus on sellaisenaan riippuvainen ihmisestä, se toisaalta määrittää osaltaan sen, millaiseksi tämä sama ihmisyy-

---

6 S. Arieti: *Interpretation of Schizophrenia* (2nd ed. Basic Books, New York 1974). R. D. Laing: *Pirstoutunut minuus* (Suom. E. Puranen. Weilin+Göös, Espoo 1971. Alkup. 1960).

7 T. Jokela: *Harhaisuus yhteiskunnallisena ilmiönä*, luku "Harha puolustusmekanismina" (3. tark. p. Books on Demand, Helsinki 2011). Vrt. myös esim. A. Schutz: *Collected Papers, Vols. I-III* (Martinus Nijhoff, Hague 1962-6). M. Siirala: *Die Schizophrenie Des Einzelnen und Allgemeinen* (Vanderhoek & Ruprecht, Göttingen 1961).

osaltaan muodostuu.

Voinemme havainnollistaa asiaa ajattelemalla vaikkapa nälän tai janon kaltaisia perustarpeita. Ihminen tarvitsee ruokaa ja juotavaa, nälän tai janon heijastuessa suoraan ihmisen kokemukseen erilaisten tunnereaktioiden muodossa. Mutta toisin kuin eläimet, jotka tietävät kuin vaistomaisesti, mitä ravintoa syödä ja kuinka sen hankkia, on ihminen tässä suhteessa synnynnäisesti täysin avuton.⁸ Ei ole olemassa ihmismäistä, perittyä ravinnonhankinnan tapaa, päinvastoin jokaisen ihmisen on tavalla tai toisella opittava itse metsästämään, viljelemään maata, tekemään palkkatyötä, varastamaan tai muuta vastaavaa. Tämän oppimiseksi tarvitaan taas jo olemassaolevia perinteitä, jokseenkin vakiintunutta maailmankuvaa ja toimivaksi todettuja käytäntöjä, joita yksilö ei itse ole tuottanut.

Pitkälti samalla tavoin esimerkiksi seksuaalisuus on ihmisen kohdalla tarpeena synnynnäinen, mutta voi tulla esiin mitä erilaisimmin tavoin aina heteroseksuaalisista parisuhteista homoseksuaalisuuteen, irtosuhteisiin, masturbointiin tai jopa seksuaaliseen pidättäytymiseen, edelleenkin lempeästä yhdynnästä seksuaaliseen väkivaltaan ja niin edelleen. Tämän kaltaisista,

---

8 On tosin ilmeistä, että moni eläin voi oppia hankkimaan ravintoaan vain mallioppimisen kautta. Tämä pitää paikkansa selvästi vaikkapa kissaeläinten saalistuskäyttäytymisestä. Toisaalta voidaan todeta, että tällöinkin on opittavissa vain yksi ainoa käyttäytymismalli, esimerkiksi tiikerin voidessa oppia saalistamaan vain tietyllä tavalla, joka näyttää tarvitsevan sosiaalisia virikkeitä yksin aktivoituakseen. Ihmisen kohdalla vaihtoehdot ovat sen sijaan käytännössä rajattomat.

kuin täysin raakamuodossa perityistä tarpeista voi jalostua edelleenkin mielekkäitä, inhimillisen elämäntavan perustaksi kelpaavia toimintamalleja vain sosiaalisen, yhteisesti ylläpidetyn todellisuuden piirissä.

Olisi virheellistä luulla, että vaikkapa uskonnolliset tai poliittiset maailmankatsomukset voitaisiin purkaa pois, paljastaen täten esiin asioiden todellisen tilan. Tämä kun näet ei ole yksinkertaisesti ole mahdollista, sillä kuten ihmiskunnan historia osoittaa, on fysikaalinen positivismi jäänyt lopultakin varsin pienen, usein omalla tavallaan idealisisen eturyhmän haaveeksi. Mikäli itse todellisuus sellaisenaan saataisiinkin paljastettua, merkitsisi se ei suinkaan ennenkuulumattomien salaisuuksien paljastumista vaan hajoamista, hukkumista kosmiseen tyhjyyteen. Elämällä ei ole ehkä tarkoitusta sinänsä, mutta toisaalta kysymys itse menettää mielensä, mikäli se yritetään siirtää pois inhimillisen todellisuuden piiristä.

Niin sanottu *historia* voidaan rajata juuri sosiaalisen todellisuuden tapahtumiin. Vaikka se voikin rakentua vain maailman ja sen luontorakenteiden varaan, on se sellaisenaan jotain muuta, ei lakien vaan trendien valtakunta. Toisaalta on ilmeistä, että historialliset tapahtumat voivat nekin jättää jälkensä maailmaan, kuten vaikkapa Etelä-Euroopan jo aikoja sitten puista paljaaksi hakatut maisemat osoittavat. Tätä seikkaa voi tuskin tähdentää liiaksi aikakaudella, joka on saavuttanut ennenkuulumattomat taidot luonnon manipuloinnin alalla ymmärtämättä kuitenkaan tilanteeseen sisältyviä vaaroja. Historiaa voidaan tarkastella Siiralan mu-

kaan inhimillisten mahdollisuuksien vastaanotetuksi tulemisen ja tämän mahdollistaman toteutumisen tapahtumisena tai tapahtumatta jäämisenä.⁹

On lähinnä määrittelykysymys, sanotaanko ihmisen luovan itse oman historiansa vai sanotaanko historian vievän ihmistä. Periaatteessa molemmat määritelmät ovat mahdollisia – jopa samaan aikaan esitettyinä ja toisiinsa kytkettyinä. Selvää on kuitenkin se, että mikäli historiallinen itsesääteley eli autonomia yleensä voi toteutua, voi tämä tapahtua vain todellisen demokratian kautta. Vain se, että ihmiset tuovat julkisen dialogin kentälle omat tunteensa, toiveensa ja tarpeensa, voi mahdollistaa niiden huomioimisen sekä väistämättä esiintyvien ristiriitojen yhteensovittamisen.

DIALOGI JA JÄRJESTYS

On mahdollista määritellä useita eri tasoja, joilla inhimillinen todellisuus voi toteutua. Tässä yhteydessä riittää, kun teemme eron kahden eri tason välillä. Näistä ensimmäisenä voidaan mainita *välittömän kohtaamisen taso*, joka saa käytännössä *dialogin* muodon. Tässä toinen tulee kohdattuna yksilönä, juuri sellaisena kuin hän on, henkilökohtaisten kokemusten värittämänä. Kiintymys ja empatia, mutta samoin myös inho ja halveksunta kuuluvat juuri sosiaalisen prosessin dialogiselle tasolle. Dialogiin liittyy kiinteästi myös oman

---

9 Siirala: *Medicine in Metamorphosis*, s. 91 eteenp. Trans. J. Tola & H. Lomas. Tavistock, London 1969.

näkökulman ylittäminen, toisen puhuttelevuudelle antautuminen. Toisaalta tämä ei vielä sellaisenaan merkitse oman itsen kieltämistä, mikäli näet uskomme Feuerbachin tavoin yksilön voivan toteuttaa itsensä lopulta vain suhteessa toisiin. Erilaisten ristiriitojen ja yhteenottojen esiintyminen ei sellaisenaan riitä kumoamaan itse periaatetta, jonka osaksi ne tavallaan jäsentyvät, juuri eristäytymisen johtaessa ajan myötä vaikeampiin ongelmiin.

Dialogiperiaate voidaan edelleenkin liittää kiinteästi yleisen *ennakoimattomuuden* teemaan. Näyttää näet olevan ilmeistä, että ihminen ei ole yksilönä jotain kerralla annettua ja muuttumatonta, vaan päin vastoin alati muuttuvaa ja kehittyvää, siihen tai tuohon suuntaan rakentuvaan. Tämä tulee esiin sekä pidempien kasvu- ja kehityskausien että lyhytjänteisempien käsitysten, tunnetilojen ja mieltymysten vaihteluiden myötä. Mikäli asia taas on näin, täytyy tämän merkitä myös sitä, että dialogisen kohtaamisen on rakennuttava tarpeenmukaisen muutoksen periaatteelle. Vaikka epävakaus ei ole mikään ihanne, kaaoksen ollessa lopulta vain totalitarismin kääntöpuoli, ei dialogilta tule odottaa ennakoitavuutta ja jatkuvuutta enempiä kuin mitä sitä todella on tarjolla. Periaatteen ta pakkokeinoin toteutetun rauhantilan asettaminen todellisen tilanteen yläpuolelle on omiaan johtamaan varsin tuhoisiin seurauksiin, kuten esimerkiksi perhetutkimuksen piirissä on saatettu todeta.¹⁰

---

10 Esim. G. Bateson et al: *Schizophrenie und Familie* (Suhrkamp, Frankfurt am Main 1969), R. D. Laing & A. Esterson: *Sanity*,

Edellinen merkitsee viime kädessä juuri sitä, että toista ei voi kohdata ennalta annetun kaavan tai päätöksen mukaisesti vaan juuri sellaisena kuin tämä kulloinkin on. Eräänä asiasta syvästi vaikuttuneena voidaan mainita Siirala, jonka mukaan kulloinkin kohdattu todellisuus on asetettava teoriaa tärkeämmälle tasolle.¹¹ Voisi ehkä arvella, että teoria voi toimia toisen ymmärtämisen ja kohtaamisen apuvälineenä, mutta hylättävä kelvottomana heti siinä, missä siitä ei tähän enää ole. Tämä tekee dialogista osaltaan myös jollain tavalla uhkaavan, jopa mystisen tuntuista. Vaikutelma on ymmärrettävä, mikäli näet huomioidaan dialogin luonne prosessina, johonka, johonka heittäytyvä ei voi koskaan tietää sen myöhemmin saamaa suuntaa. Keskeisenä tukena tässä voi toimia *toivon* elementti, joka voi elää sekä yksilössä että häntä ympäröivässä sosiaalisessa kudoksessa. Mitä suuremmaksi kasvavat epätoivon tai ahdistuksen tekijät, sitä suuremmaksi kasvaa yksilön tarve keskeyttää käynnissä oleva dialoginen prosessi, sanoa irti yhteys itsen ja toisen välillä jos ei muutoin niin pakkokeinoin.

Dialogista selvistä eroavana voidaan nostaa esiin *yhteiskunnallisen järjestyksen* taso. Järjestys edustaa jatkuvuutta ja muuttumattomuutta, sen perustuessa ei henkilökohtaisiin reaktioihin ja tunnesiteisiin vaan yleisesti hyväksytyihin normeihin, jotka koskevat

---

Madness and the Family (Tavistock, London 1964).

11 M. Siirala: "Todellisuuden harhainen omistaminen – normaali hulluus". Teoksessa P. Siltala et al (toim): *Psykoterapia 2*. Weilin+Göös, Espoo 1981.

kaikkia yhtä lailla henkilöstä riippumatta.

Järjestystä voidaan kutsua yleisinhimilliseksi ilmiöksi. Jokaisella ihmisyyhteisöllä on ollut oma järjestyksensä – ja missä vain kaksi tai useampi ihmistä kohtaavat, alkaa dialogin lomasta kehittyä myös enemmän tai vähemmän vakiintuneita käyttäytymismalleja ja näkemyksiä. Juuri esiin kumpuavien normien kulttuurisidonnaisuus erottaa ne selkeimmin eläinlaumojen käyttäytymisestä. Jos näet vaikkapa susilauman rakenne näyttääkin noudattavan tiettyjä sääntöjä, syntyvät nämä enemmänkin susien vaistomaisten toimintamallien tahattomana seurauksena, ilmeten käytännössä jokaisen susilauman piirissä. Inhimillisen todellisuuden piirissä ilmenevä järjestys on sitä vastoin peräti historiallinen ilmiö, myös sen toteutumista ohjaavien sääntöjen itsensä todellistumisprosessin myötä kehittyviä ilmiöitä. Vaikka elämän varsinaisen sisällön ja täten myös itse historiallisen kehityksen päämäärän voidaan sanoa kumpuavan dialogiselta tasolta, on järjestys tarpeen elämän aineellisten välttämättömyksien turvaamista ajatellen. Toisin kuin erityisesti anarkistit ovat olettaneet, nykyaikaisen tuotantotavan vaatimia organisaatorakenteita ei yksinkertaisesti voitaisi ylläpitää pelkän kaverisuhteen ja hyvän tahdon varassa.

DEMOKRATIAN NORMIDIALOGINA

Tässä vaiheessa on syytä nostaa esiin myös ilmiö nimeltä *demokratia*. Olisin taipuvainen määrittelemään demokratian ensisijaisesti *normidialogiksi*, toisin sanoen yhteiskunnallista järjestystä sääteleviä normeja koskevaksi dialogiseksi prosessiksi. Yritän luonnehtia demokraattisen dialogin luonnetta ja siihen sisältyviä erityisiä ongelmia seuraavassa muutamalla sanalla.

Dialoginen periaate on aina yksi ja sama. Esitetyt periaatteet pätevät pohjimmiltaan jokaiseen dialogiseen tilanteeseen. Toisaalta on mahdollista erottaa normaalin dialogisen kohtaamisen ohelle erottaa myös muita alamuotoja. Tässä voidaan mainita erityisesti *alkudialogi*, jolla tarkoitan ensisijaisesti lapsen ja tämän vanhemman välistä dialogia, jonka myötä lapsi tulee alun perin vastaanotetuksi jaettuun todellisuuteen. Tämän vaiheen onnistuminen näyttää olevan erityisen tärkeää myöhemmän dialogivalmiuden kehittymistä ajatellen.¹² Tämän rinnalle voidaan olettaa myös tera-

---

12 Näin mukaillen klassista psykoanalyttistä käsitystä, ks. esim. S. Arieti: *Interpretation of Schizophrenia*, M. Mahler: *On Human Symbiosis and Vicissitudes of Individuation* (International Universities Press, New York 1968), O. Kernberg: *Borderline Conditions and Pathological Narcissism* (Aronson, New York 1976). Väärinkäsityksien välttämiseksi on tosin huomattava, että tämän sanominen on kokonaan toinen asia, kuin että epäonnistumista tulisi pitää äidin syynä. Esim. Mahlerin em. teoksessa korostuvat juuri niin saotut rakenteelliset tekijät, jotka taas voivat selittyä vaikkapa perimän tai keskushermoston infektioiden kautta.

piadialogi, joka voidaan tulkita tässä yhteydessä vaikkapa aikaisemmin tapahtuneen sosiaalisen liittymisen uudella yrityksellä. Demokratia taas voidaan määritellä eräänlaiseksi metadialogiksi, jonka tarkoituksena on *yleisesti hyväksytyjen normien* käsittely. Järjestys voidaan määritellä tässä yhteydessä kuin dialogin toistaiseksi lukkoon lyödyksi tilaksi, jatkuvan pohdinnan ja läpikäymisen korvaamiseksi sopivaksi katsotuilla konventioilla. Tästä näkökulmasta demokratia jäsenyyttä kuin itsestään tämän kaltaisten, toistaiseksi jäädytettyjen sosiaalisen prosessin osa-alueiden avaamiseksi uudelle käsittelylle. Sikäli kun kysymys on hiemankin suu-remmista yhteiskuntamuodoista, tämä voi tapahtua viime kädessä vain edustuksellisen demokratian turvin, osallistujien ja aiheiden mittavan määrän estäessä asian omakohtaisen käsittelyn.

Toisaalta ei pidä vähätellä myöskään demokraattisen dialogin esteitä ja vastustuksia. Näitä kun on olemassa lukuisia. Rajoittuakseni eräisiin keskeisimmistä, voivat välittömän sosiaalisen prosessin vauriot heijastua suoraan yksilöiden näkemyksiin, saaden nämä tekemään valintoja, joista ei seuraa lopultakaan mitään hyvää. Tästä itsestäänselvänä esimerkkinä voitaneen mainita taipumus luopua demokraattisesta periaatteesta väkivallan hyväksi. Demokratia vaatii aina tiettyä pitkäjänteisyyttä ja turhautumien sietokykyä, eikä se voi juurtua luontevasti ympäristöön, jossa tämän kaltaisia ominaisuuksia ei yleisesti esiinny.¹³ Lloyd de-

---

13 Tässä yhteydessä voidaan mainita vaikkapa se, kuinka Yhdysvaltain yritykset viedä demokratia Lähi-Itään on moneltakin

Mausen ajatus psykososiaalisen kehityksen ensisijaisuudesta suhteessa yhteiskunnalliseen näyttää pitävän paikkansa tässä nimenomaisessa tapauksessa.

Toiseksi on huomattava myös yleisen järjestyksen alkavan kehittää eräänlaisia kaikkien kannalta haitallisia, vaikeasti pysäytettävissä olevia trendejä. Tämän alueen tutkimuksen tunnetuimpana klassikkona voidaan mainita Karl Marx. Samalla kun Marx katsoi laajamittaisen yhteiskuntarakenteiden olevan tarpeellisia kaikissa olosuhteissa, ainakin mikäli tarkoituksena oli edistyä barbariasta kohti sivistystä, katsoi hän kapitalistisen järjestyksen kärsivän sisäisistä ristiriidoista, joista joutui kärsimään nimenomaan työtätekevä väestönosa.

Nämä ongelmat kulminoituvat osaltaan tiedonsoviologian alueella. Samalla kun asianmukaisen tiedon levittämisen voidaan katsoa edesauttavan dialogia ja itsesäätelyä, häiritsevät toisaalta kyseiset tekijät osaltaan tiedon muodostamista ja omaksumista. Tieto ei ole koskaan inhimillisesti neutraalia informaatiota vaan aina sekä ihmisyyttä yleensä että toisaalta myös juuri tiettyä historiallista tilannetta koskevaa räjähdysainetta.

---

osin epäonnistunut. Mutta aivan yhtä hyvin myös amerikkalaisten oma aseiden ja vallan palvonta, oman näkemyksen pakottaminen aseella uhaten (ks. esim. D. Liechty: "Hasten the Apocalypse! Historical and Psychological Perspectives on the American Militia Movement" & H. Stein: A Bombing in April. Culture and Disaster in the Oklahoma City Bombing". Molemmat teoksessa J. Piven & H. Lawton, eds: *Psychological Undercurrents of History*. iUniverse, New York 2001).

NYKYHETKI RAJATILANTEENA

Maailmanhistoria on osaltaan sensuurin, terrorin ja väkivallan historiaa. Ihmiskunta on ajelehtinut tilanteesta toiseen kuin sattumalta, harvojen johtoasemaan nousseiden ollessa heidänkin osaltaan omien näkemystensä vankeja. Tässä mielessä nykyaikaisen demokration esiinnousua voidaan pitää ainutlaatuisena ilmiönä. Toisaalta demokratia tai oikeammin ihmiskunta ei ilmeisestikään ole onnistunut vastaamaan sille asetettuihin haasteihin. Tämän taas voidaan päätellä johtuvan kahdestakin eri tekijöistä, toisaalta psykohistorian kuvaamasta kasvatuksen perinnöstä tai psykologiasta taakasta, toisaalta taas jättiläismäisen yhteiskuntamekanismin sisäisistä hallintavirheistä.¹⁴ Seurauksena elämme tilanteessa, jotka voivat muodostua ihmiskunnan viimeisiksi.

On olemassa ilmiö, jota voidaan kutsua sokkiefektiiksi. Filosofiasa aihetta on käsitellyt vaikkapa Karl Jaspers, tällä kertaa *rajatilanteiden* nimen alla. Jos elämä näyttää normaalisti sujuvan suhteellisen helposti ja ongelmitta, tilanteen ikään kuin vaellellessa ympäriinsä, tuovat vaikkapa kivun, sairauden, kuoleman ja mentyksen teemat ihmisen tietyn ylittämättömän rajan eteen. Tämä tilanne, toteaa Jaspers, voi johtaa ihmisen

---

14 Edellisistä ks. esim. L. DeMause: *Foundations of Psychohistory* (Creativer Roots, New York 1982), jälkimmäiestä esim. T. Hardt & A. Negri: *Imperiumi* (Suom. A. Häilä. WSOY 2005), T. Jokela: *Valtioliitto* (Books on Demand, Helsinki 2010).

autenttisen eksistenssin äärelle, heräämään elämän suuriin perustotuuksiin.¹⁵ Saatamme vain toivoa, että myös ihmiskunnan kohtaama tilanne voisi toimia tämän kaltaisena ihmiskunnan rajatilanteena. Sellaista vaihtoehtoa, että tähän pisteeseen ei olisi koskaan jouduttu, ei yksinkertaisesti voida enää valita, ei demokraattisesti eikä muutoin.

---

15 K. Jaspers: *Philosophie, Bd. II*, Kapit. 7. 3. afl. Springer-Verlag, Berlin-Göttingen-Heidelberg 1958.

Otteita sotapäiväkirjasta

1.2.2011

Pohjois-Afrikan mellakat ovat levinneet Egyptiin. Aiheesta on monella mielipide valmiina, ja puoli valittu – itse en voi sanoa tietäväni alueen historiasta tai poliittisesta tilanteesta riittävästi voidakseni ottaa selvää kantaa asioihin. Sen sijaan ilmeistä on, että uhkana on ajautuminen kaaokseen. Tämä johtaa usein tuskin mihinkään hyvään. Usein jo aiheellinen vastarinta imee mukanaan tavallisesti myös kurissa pysyneitä, tuhoavia voimia, jotka kerran irralleen päästyään ottavat vallan.

Epäilemättä Egyptin vanha järjestys on ollut aidon kansallisen dialogin este. Toisaalta on huomattava, että dialogi vaatii tuekseen myös tiettyä järjestystä. Kaaoksessa dialogi ei ole mahdollista – kaaos on itse asiassa totalitarismin kääntöpuoli. Anarkistien ajatus siitä, että yhteiskunnallinen järjestys voitaisiin vain vetää pois, on nähdäkseni tältä osin pelkkää utopiaa.

4.2.2011

Usein puhutaan asioiden *hallinnasta*. Hallitus hallitsee maata, poliisi järjestystä, ihminen luontoa ja niin edelleen. Luonnonvarojen hallinta esimerkiksi merkitsee niiden hyödyntämistä, kuten malmin kaivamista ja jalostamista, sen käyttämistä tuotantoprosessissa. Kansainvälisen politiikan kentällä yritetään hallita kokonaisia kan-

sakuntia, jos ei muutoin niin asevoimin. Näin siitä huolimatta, että tämä epäonnistuu pääsääntöisesti – Suomen tai Vietnamin kaltaiset pienet ja sitkeät kansakunnat eivät useinkaan suostu alistumaan yksioikoisiin hallintapyrkimyksiin. Ajatus siitä, että toisen kansakunnan ajatuksia ja toimia voitaisiin yksinkertaisesti säädellä, on yksinkertaisesti väärä.

Lopulta koko hallinnan käsite voidaan kyseenalaistaa. Ihmisen on ehkä mahdollista tulla toimeen asioiden kanssa, ottaen huomion niiden oman luonnon – mitä olen kutsunut paremman ilmaisun puutteessa *itsesääätelyksi*. Tämä voi tapahtua kuitenkin vain niillä ehdoilla, joita toiminnan kohteeseen itseensä sisältyy. Esimerkiksi hiiltä voidaan kaivaa maasta ja käyttää polttoaineena, mutta vain tietyin ehdoin ja seurauksin. Samoin sotaa voidaan käydä, mutta ilman että itse voitaisiin valita omien toimien välittömiä seurauksia. Kysymys on kuin judosta, jossa vastustajan voimaa käytetään tämän hyökkäyksen torjumiseksi – kykenemättä kuitenkaan mihinkään muuhun. Ellei kansainvälisessä politiikassa avaudu mahdollisuutta siihen tai tuohon, toivottavana pidettyyn lopputulokseen, eivät parhaatkaan pyrkimykset voi tähän johtaa. Muun otaksuminen on harhaista.

7.2.2011

Vietnamin sota oli katastrofi, jonka Yhdysvallat aloitti, johonka se sijoitti järjettömän määrän rahaa ja ihmishenkiä, ja jonka se lopulta hävisi. Helikopterivertoisen lentävän ratsuväen – muistettakoon Coppolan Ilmes-tyskirja N.Y.T. - oli tarkoitus iskeä määräpaikkaan määräaikaana, tuhoa vihollinen ja palata takaisin tukikohdan suojiin. Menetelmästä ei kuitenkaan ollut apua tilanteessa, jossa vihollista ei kyetty paikantamaan tai ero-

ttamaan neutraaleista siviileistä. Jälleen kerran ne visiot, joidenka oli tarkoitus muodostaa koko sodankäynnin perustan, osoittautuivat pelkäksi harhaksi.

Tässä yhteydessä tarkoitukseni on kuitenkin kiinnittää huomioni jonnekin muualle, nimittäin veteraanien tilanteeseen. YLE on näyttänyt viime aikoina runsaasti pääosin amerikkalaisia dokumentteja sotaveteraaneista ja heidän kuntoutuksestaan. Kaikkein surkeimpia ovat ne tapaukset, joidenka mielen Vietnam tai Irak ovat tuhonneet, ja jotka elävät vielä jatkuvien takuumien, ahdistuksen ja syyllisyyden varjostamaa elämää. Eräässä asiaa käsittelevässä kirjassa kirjoitetaan kaiken tämän tulleen yllätyksenä sodan arkkitehdeille:

”Itse Vietnamin sodan aikana psykiatriset tappiot olivat alhaisia verrattuna Amerikan aikaisemmin käymiin sotiin. Me Vietnamissa toimineet psykiatrit otimme kunnian siitä. Uskoimme sotilashallinnossa toimivien huipputasen psykiatrien vaikuttaneen miesten sijoitteluun tavalla joka ennaltaehkäisi psykiatrisia häiriötiloja. Jälkikäteen arvioituna olimme väärässä. Tällä hetkellä näemme edessämme paitsi sotatoimiin osallistuneiden, myös koko maamme ja yhteiskuntamme viivästyneen reaktion sotaan.”¹⁶

Tavallaan en tiedä, onko mitään aiheeseen liittyvämpää kuin sotaveteraani, jonka on tahrannut kätensä vereen olosuhteiden pakosta, ja joka sitten lopettaa oman elämänsä kykenemättä enää sietämään itseään. Tässä on

---

16 E. Casper: ”Foreword”, s. Vii. Teoksessa T. Williams (ed): Post-Traumatic Stress Disorders of the Vietnam War. Disabled Vietnam veterans, Cincinnati, Ohio 1980.

kysymys pelistä, jossa edes voittajat eivät voi voittaa. Tilannetta ei suinkaan helpota se halveksunta, jonka veteraanit saavat palattuaan kotimaahansa – nyt häpeälliseksi koetun sodan kiteytyessä heidän silvottuun persoonaansa.

Huomiota kiinnittää myös se tapa, jolla asioista *ei* opita. Edellisessä lainauksessa todetaan Vietnamin sodan jälkivaikutusten tulleen kuin täytenä yllätyksenä. Kuitenkin on ilmeistä, että näin saatua uutta tietoa *ei* ole otettu huomioon sodankäyntiin liittyvissä laskelmissa, vaan että sukupolvi toisensa perään on lähetetty traumatisoitumaan paitsi ruumiillisesti, myös fyysisesti rintamalla. Nyt pahana osapuolena nähdään vain muslimit, nuorison tullessa uhratuksi jälleen kerran kansallisten fantasioiden alttarille. Tämä tuntuu kumoavan jälleen kerran ajatukset sodankäynnin minkäänasteisesta järkiperäisyydestä.

Kaiken kaikkiaan on suhteellisen helppo nähdä sotilaat kokonaan hyvinä sankareina, osaltaan myös kokonaan pahoina murhaajina. Kun heidät näkee kuitenkin murhamiehinä, jotka ovat toimineet ainakin osittain hyvässä uskossa ja olosuhteidensa vankeina, tullen samalla myös haavoitetuiksi itse vähintäänkin emotionaalisella tasolla, koko mustavalkoinen asetelma kuihtuu kuitenkin pois. Jäljelle jää vain suunnaton, mielletön tragedia, tilanne jossa ei ole sen enempää järkeä kuin voittajiakaan. Tilanteen kammottavuus on juuri siinä, että hyvä ja paha ovat sekoittuneet nyt keskenään yhdeksi kaaokseksi, johonka on jo ajaututtu.

16.2.2011

Kirjoitan nyt jotain rauhanturvaajan kuolemasta, vaikka vähän tyhmäksi itseni tunnenkin. Eihän tässä minun

omaiseni mennyt. Mutta kun jopa ja erityisesti juuri ne tahot, jotka osaltaan lähettivät suomen Afganistaniin, ovat aukaisseet suunsa ottaakseen osaa tilanteeseen, tarjoutuu myös aivan ulkopuoliselle oikeus sanoa asiasta jotain.

Suomi ei virallisen näkemyksen mukaan käy sotaa Afganistanissa. Turvaapahan vain rauhaa sota-alueella sotaa käyvien maiden rinnalla – osin itsekin asevoimaan luottaen. Selityksessä jokin kuitenkin ontuu Entä jos suomi olisi lähtenyt rauhanturvaajaksi vaikkapa Venäjän rinnalle Georgiassa? Miksi tätä ei olisi voitu edes ajatella – kun taas Yhdysvaltain rinnalla sama näyttää aivan luontevalta?

Terrorismi on vakava uhka ihmisyydelle. Voidaan kuitenkin kysyä, auttaako tämän kaltaisen sota terrorismin torjunnassa, vai lisääkö se vai uhkia. Ajatus siitä, että vieraat kansakunnat voitaisiin pakottaa ystäviksi on hieman yhtä outo kuin se, että vihamielisestä naapurista voisi saada ystävän hakkaamalla tämän. Oikein kova pelko voi ehkä tietyissä tilanteissa toimia eräänlaisena väkivallan esteenä, mutta aivan yhtä hyvin se voi osaltaan myös provosoida sitä.

Voitaneen pitää todistettuna, että Irak ja Afganistan olivat Yhdysvaltain ja erityisesti republikaanihaukkojen valloituslistalla jo ennen WTC-iskuja – jota niitäkin on epäilty lavastetuiksi. Pestään paha pois maailmasta, täytetään tyhjä tila itse tuodulla vapaudella. Irakissa tämä merkitsi mm. yleisen infrastruktuurin kuten vesi- ja viemäri- sekä sähkönjakeluverkoston tuhoamista, mistä kärsivät eniten juuri siviilit. Valitettavaa kyllä, kansa ei lamaantunut ja antautunut. Että suunnitelmat eivät tunnu koskaan onnistuvan, kertoo omaa kieltään siitä, että niiden perustana toimivat olettamukset ovat vääriä, ellen

sanoisi jopa harhaisia.

18.2.2011

Nyt mellakoidaan Bahrainissa. Kansalle on kuitenkin tuskin luvassa yhdysvaltain tukea. Näin siksi, että Yhdysvalloilla on sotilastukikohtia alueella. Mutta voimme kysyä, miksi ihmeessä Yhdysvallat tarvitsee sotilastukikohtia Lähi-Idässä? Kun Neuvostoliitto yritti laivata ohuksia Kuubaan vuonna 1962, suurelta osin Yhdysvaltain oman provokaation ansiosta, riskeerattiin tämän estämiseksi koko maailman tulevaisuus. Omat asiat näyttävät olevan aina tärkeämpiä kuin toisten asiat.

On syytä muistaa, että Yhdysvallat kannatti myös Mubarakin hallintoa – kunnes käänsi takkinsa alkaen tukea kansaa. Ilmeisesti myös tässäkin on ollut taustalla tarkka oman edun laskelmointi. Parempi tukea entisiä vastustajia kuin ottaa riski, että äärimuslimit ottaisivat vallan. Myötätunto on tilanteesta todennäköisesti kaukana.

Reaalipolitiikka on ymmärretty suomessa lähinnä Venäjän nöyristelyksi, aina reaalisen geopoliittisen tilanteemme vuoksi. Yhdysvalloissa reaalipolitiikka on merkinnyt kuitenkin jotain aivan muuta. Lähtökohtana on ollut vakaumus siitä, että kansakuntien edut ovat väistämättä ristiriidassa keskenään, vahvimman lopulta voittaessa. Tästä johtuen asemansa arvoiset johtajat ovat olleet suorastaan velvoitettuja tekemään kaikkensa oman kansakuntansa edun vuoksi, kaihtamatta likaisia keinoja. Tämä ei ole ollut mikään valtiosalaisuus, vaan ulkopolitiikan oppikirjojen vakiosisältöä.

Osansa ongelmasta on muodostanut myös se, että asioiden vaikutukset on yksinkertaisesti laskettu väärin. Siinä missä esimerkiksi Vietnamissa tavoitteena oli ajaa

kommunistit pois maasta pikavauhtia, oli seurauksena käsittämätön inhimillinen tragedia, joka kaiken lisäksi vain vaikeutti Yhdysvaltain poliittista asemaa. Sama on toistunut sittemmin Irakissa ja Afganistanissa. Vain sellainen kansakunta, joka voi kaikessa vainoharhaisuudessaan tuntea olevansa ajettu nurkkaan, voi pitää ennalta ehkäiseviä sotilaallisia iskuja myönteisenä asiana.

23.2.2011

Me uskomme ja ajattelemme mielellämme olevamme suorassa yhteydessä todellisuuteen. Mutta toisaalta voidaan sanoa, että ihmisinä me elämme paitsi todellisuuden, myös harhojen keskellä – aivan arkisessa elämässämme. Me saatamme esimerkiksi uskoa, että se tai tuo tuttavaperhe on onnellinen, kunnes saamme kuulla äkillisen uutisen avioerosta. Tai kuulla vakuutteluja siitä, kuinka pahoja rasvat ovat terveydelle, kunnes television dokumenttiohjelmassa kerrotaankin inuiittien tai masaiden elävän pelkällä eläinproteiinilla- ja rasvalla. Vähintään yhtä epävakaata on poliittinen maailmankartta, hyvän ja pahan järjestäytyessä yhä uudelleen yhä uusilla tavoilla, vailla vakaata järjestystä.

Me sanomme, että mielisairaajat ovat harhaisia. Näin siksi, että he kokevat asiat toisin kuin ne ovat, kykenemättömiä sovittamaan näkemyksiään tosiasioihin. Erehdyksiä toki sattuu, mutta tavallisesti virheistä voi oppia – kun taas harhan kohdalla juuri näin ei tapahdu, falsifikaatioprosessi jää toteutumatta. Mutta tämän perusteella voidaan myös kokonaisten kansakuntien sanoa olevan harhaisia. Näin sikäli kun ne eivät suostu tai kykene myöntämään oman todellisuutensa suhteel-

lisuutta ja kuuntelemaan myös maailmassa esiintyviä, muita ääniä. Ja mitä suuremmaksi kasvaa reaalin syyllisyys, sitä suuremmaksi kasvaa tarve rakennella omia pilvilinnoja, olla kuulematta todellisuuden ääniä.